

ЯК ПОВИНЕН ВИГЛЯДАТИ ПІДРУЧНИК ДЛЯ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Igor Brewka

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie. W artykule przedstawiono problemy dotyczące wykorzystywania podręczników na zajęciach praktycznej nauki języka ukraińskiego. Wskazane są najczęstsze przyczyny uniemożliwiającej realizację nauczania na podstawie danego podręcznika oraz pomysłów, jak uczynić podręczniki bardziej przydatnymi i atrakcyjnymi. Wiele uwagi poświęcono potrzebie stworzenia wspólnego programu nauki języka ukraińskiego na podstawie *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, co przyczyni się do lepszego tworzenia podręczników, jednocześnie podnosząc poziom edukacji przyszłych ukrainistów, a także będzie rzeczywistą realizacją Deklaracji Bolońskiej.

Słowa kluczowe: *Europejski system opisu kształcenia językowego*, język ukraiński, podręcznik do nauki języka ukraińskiego

Заняття PNJU (практичного навчання української мови) для мене асоціюються, як для колишнього студента, так і тепер вчителя, з картками текстів, відбитими на ксероксі. Протягом року можна назбирати таких текстів стільки, що вистачило б на добрий підручник. Що цікаво, ці тексти скопійовані саме з підручників. Чому у такому випадку не використовуємо їх на заняттях? Виявляється, жоден із них не підходить для навчання української мови в польських навчальних закладах на українській філології. Коли ж узяти під увагу українські видання – вони підготовлені для російськомовних студентів чи учнів, американські чи канадські видання спрямовані на англійських користувачів. А польських видань мало і, до речі, не завжди вони складені так, щоб відповідали програмам навчання в конкретному вузі. Виявляється, що треба використати їх усі разом, вибираючи з кожного лише це, що якраз є потрібним.

У такий спосіб, модифікуючи зміст використовуваного матеріалу, можна, очевидно, творити малі підручники чи конспекти. Поможє це у веденні занять і очі відпочинуть від світлокопіювальної техніки. Не розв'язує це, однак, головної проблеми україністик у Польщі – браку спеціалізованих підручників для навчання української мови.

Не хочу тут негувати вартості підручників, які вже існують, але, на мою думку, їх можна використовувати як підручники на курсах іноземної мови – бо як цілість не вміщуються у програми навчання на українських філологіях або, навпаки, є надто загальними.

Очевидно, добір тем, лексики чи граматики залежить від автора підручника, але думаю, що коли говорити про підручники для вузів, треба триматися певних основ. Я вважаю, що такою основою творення підручників повинно бути створення однієї спільної програми навчання української мови у вищих навчальних закладах.

Згідно з Болонською декларацією, підписаною у 1999 р., у всій системі вищої освіти відбуваються зміни. Зараз відбувається зміна системи навчання. Переходимо з п'ятирічної магістерської моделі на модель 3+2 – ліценціат і магістратура. Ця зміна не є зміною лише самої системи. Вона зумовлює також зміни програм навчання.

За вимогами Міністерства освіти, кількість годин, передбачених на практичне навчання української мови на студіях першого рівня, практично лишилася така ж, як досі на студіях магістерських¹. Теоретично, можна б у такому випадку лише попереставляти елементи з дотеперішніх планів, так би вони вмістилися у формі трьох-річній. Здається мені, однак, що це дуже добрий момент на більш глобальні та детальні зміни.

Кажучи глобальні, маю на увазі причину змін, тобто Болонський процес та його головну мету – створення спільної Зони європейської вищої освіти. Така Зона має дати можливість учасникам освітнього процесу легко переїжджати з одного вищого навчального закладу до іншого, та з однієї країни у іншу. Щоб це було можливе, треба створити подібні, але не конче однакові, системи освіти. Подбати про те, щоб, зберігаючи відмінності цих систем, було б легко „транслювати” одну до іншої. Забезпечення подібності систем дипломів, оцінювання та самого процесу навчання збільшить мобільність студентів і викладачів та підвищить можливості працевлаштування по всій Європі². У такому випадку треба пристосуватись до цих вимог та створити одну спільну програму для навчання української мови у вузах. Така програма дозволить об'єднати процес навчання української мови та дозволить вільно переходити з одного університету до іншого з певністю збереження наступності навчання за однією програмою. Можливий буде також обмін працівниками, які не будуть потребувати часу на ознайомлення із програмою в іншому навчальному закладі. При створюванні такої програми доречним було б зав'язати співпрацю з університетами з інших держав, бо програма повинна бути спільною для всіх факультетів у Європі.

¹ Standardy nauczania dla kierunku studiów: filologia

² <http://www.osvita.org.ua/bologna/>

Коли чуємо слова „одна спільна програма”, розуміємо це як ідентичне навчання на всіх україністиках, а ми до певної міри конкуруємо між собою і хочемо бути відмінними від інших. Але, думаю, що є можливим створення однієї програми і навіть дуже детальної, яка дозволить при цьому зберегти несхожість.

Маю тут на думці створення програми, яка описувала б кандидата на навчання, знання та вміння, які він мусить здобути у кожному семестрі, та модель випускника. Створення такої програми дозволяє застосовувати довільні техніки навчання, не втручається в сам процес навчання, а лише зосереджується на бажаних ефектах цього навчання.

Міністерство освіти окреслило модель випускника навчання першого рівня як особу, що є спеціалістом у володінні мовою навчання, має загальне гуманітарне знання та знання, спеціалізоване у сфері літератури, культури й історії певної мовної території. Такий випускник повинен бути підготовлений до праці як вчитель цієї мови або перекладач чи організатор і популяризатор обраного мовного простору. Такий опис є настільки загальний, що, спираючись лише на нього, кожна програма навчання може бути діаметрально протилежною.

Для створення детальних програм потрібне добре знаряддя. Такою поміччю може бути *Європейська система опису мовного навчання: навчання себе, навчання, оцінювання*³. У цьому документі, створеному експертами Ради Європи, детально обговорений весь процес навчання та засвоєння мови. Чітко визначена мета навчання, – маю тут на думці, конкретно описана – призведе до можливості обміну студентами та працівниками. Бо ж з таким описом і студент буде знати, що мусить засвоїти, і вчитель буде знати, що має оцінювати.

Думаю, що більшість з нас ознайомена вже з цим документом і зайвим буде обговорювання його значення та вартості. Однак важливою є думка, щоб створити комісію для опрацювання такої спільної програми на основі цієї системи опису.

Коли б була така спільна програма, можна б творити підручники, якими могли б користуватися усі студенти, а не лише студенти одного навчального закладу. Створення такої програми показало б також дорогу, якою треба іти, щоб досягнути випускників рівня С2. Які вміння розвивати як перші? Що важливіше: знання граматичних основ чи велика кількість засвоєної лексики? У процесі навчання (3 роки) не є можливим паралельне розвивання всіх вмінь одночасно. Треба вибрати ті, які вважаємо найголовнішими, і для них опрацювати підручники. Зосередитися на таких знаннях, щоб студент міг засвоювати мову самостійною працею. Тоді

³ Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, Daniel Coste, Brian North, Joseph Sheils, John Trim, Warszawa 2003.

також буде можливість творити підручники для самостійного вивчення української мови.

Слід звернути увагу на ще один фактор. На україністику приходять студенти, які зовсім не знають української мови (а також і кирилиці), ті, які знають, а також ті, яким здається, що знають. Програма у них однакова. А рівень випускників повинен бути один. Тому потрібна ще програма для нівелювання цієї різниці протягом року. І тут знов виникає потреба створення підручника для навчання основ.

Багато місця присвятив я програмі, а мало бути про підручники. Але здається мені, що головною метою не є творення просто книжок, посібників з викладом повного курсу української мови, а помічників у навчанні, підручників для використання на заняттях. У такому випадку треба чітко визначити мету і шлях до неї.

Вище йшлося про основу, на якій можна укласти підручники. Але є ще кілька зауважень відносно вже самого їх творення.

Використовую на заняттях різні книжки і різні тексти. Але помітив я, що мої студенти асоціюють Україну лише з якоюсь історичною державою, де самі селяни і письменники. І фактично тексти наших підручників або оспівують минуле, або є фрагментами художніх творів (також з минулого). Граматика пояснена текстами про природу, а більшість персонажів – це селяни. А де тут сучасність? Де сучасні ікони поп-культури, спортсмени, науковці? Де сучасна культура і відомості про те, чим зараз живуть українці?

Думаю, що добрий підручник, спрямований до студентів, повинен бути написаний мовою молоді. Це не тільки покаже Україну в іншому світлі, але також прискорить процес навчання, бо студенти будуть добре розуміти чого вчать. Як пишуть В. Алтухов і О. Шапілова, „Лише той підручник можна вважати придатним для навчання, який віддзеркалює актуальну культуру України”⁴. Слід звернути тут увагу також на спеціальності, які вибирають студенти української філології. Останніми роками у Вармінсько-Мазурському університеті немає охочих набувати педагогічну спеціальність. Усі хочуть стати перекладачами. Хочуть знати добре живу мову, фразеологію, терміни, яких так багато з’являється в мові преси, хочуть вміти перекладати реклами.

Ідеальним було б створення також профільованих підручників⁵. Думаю, тут про студентів-магістрантів студій, які після ліценціату, згідно з

⁴ В. Алтухов, О. Шапілова, *Принципи відбору країнознавчих навчальних текстів до підручника з української мови як іноземної*, [w:] *Проблеми сучасного підручника середньої і вищої школи*, Збірник наукових праць, Випуск 3, Донецьк 2005, с. 40 <http://vesna.org.ua/txt/zbirk/pidr-v3.doc>

⁵ Див. класифікацію підручників, запропоновану Львівськими науковцями З.Мацюк та Л. Антонів: *Підручники та посібники з української мови як іноземної*, Вип.1, Львів 2005, с. 12–13.

вимогами, повинні знати мову так, як корінні українці (беручи до уваги усіх жителів України, це хіба можливе?), а протягом 2 років мають засвоїти спеціалізовану лексику. Ідеться тут про мову бізнесу, туризму, політики тощо.

Підготовляючи підручники, – незважаючи на те, до кого вони спрямовані, необхідно пам'ятати про додатки. Зошити вправ та компакт-диски тут необхідні. Треба брати добрий приклад зі „старшого брата” – російської філології. Там уже давно існує велика кількість вузькоспеціалізованих підручників, а матеріал аудіовізуальний є основою. Зараз русисти опрацьовують підсилення процесу навчання за допомогою комп'ютерів. Гадаю, з часом, і про це подумаємо. Прослухування діалогів відповідно до тем з книжки, слухання оповідань, репортажів, візуальний матеріал впливають на прискорення засвоєння мови.

Остання увага стосується деталей, але дуже важливих у процесі вивчення мови. Ідеться про мовні конструкції, характерні для української мови. Слід звернути пильну увагу на різницю між польською а українською мовами і показати її на прикладах. Зараз на Україні дуже популярні книжки для навчання української мови, де виразно показані правильні форми та неправильні, перейняті з російської мови. Треба, однак, опрацювати такий порівняльний матеріал на базі польської і української мов, бо тут зовсім інші проблеми.

Висновок з моїх думок ось такий: потрібні нам підручники для навчання української мови, які були б сучасні, відбивали б сьогоденні проблеми молодих людей та розв'язували б сумніви у міжмовних питаннях в контексті польської та української мов. Підручники ці повинні спиратись на єдину спільну програму навчання української мови. Вважаю необхідним створення спільної комісії для опрацювання такої програми. Жде нас багато праці.

WHAT UKRAINIAN LANGUAGE COURSE BOOKS SHOULD BE LIKE

Summary. The article presents the problems concerning the use of course books at Practical Ukrainian Language classes. The most frequent obstacles impeding course book-based teaching were discussed and the ideas for the improvement of course books were put forward in order to make them more useful and attractive. The emphasis was placed upon the necessity of creating a common Ukrainian language learning curriculum based on the *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*, which would turn the Bologna Declaration into reality.

Key words: Ukrainian as a foreign language, Ukrainian language course book, Ukrainian language teaching curriculum